

A modern pedagógiai törekvések kritikája

Balogh István

Napjaink kulturális életének kétségkívül egyik legérdekesebb jelensége a modern pedagógiai mozgalom. A pedagógia ma igen erős forrongásban van és nemcsak új és új gondolatok felbukkanását, a pedagógia célkitűzéseinek és eszközeinek letisztulását, egyszóval nem csak a pedagógia belső tartalmának nagymérvű progresszióját figyelhetjük meg, hanem a pedagógia horizontális térfoglalását is. A pedagógia ma már több mint szakkérdés, mely csak a hivatásos pedagógusokat érdekelné: alig van ma intelligens ember, aki tudomást ne szerzett volna a pedagógia problémáiról, különösen ha a modern pszichológiai mozgalmat is ideszámítjuk — és ezt teljes joggal meg is tehetjük, hiszen a pedagógia és pszichológia rokon és egymást kiegészítő diszciplínák (a viszonyuk majdnem a theoria és technika viszonya, legfeljebb hogy a pedagógia preventive alkalmazott pszichoterápia) tehát az irántuk megnyilvánuló érdeklődés is közös eredetű. Mindenkép egy igen széleskörű, társadalmi érdeklődést kiváltó probléma áll előttünk. A modern pedagógiai mozgalom valóban szociológiai jelenség, egyrészt ép az iránta megnyilvánuló érdeklődés széleskörűsége miatt, másrészt pedig azért, mert a pedagógia a mai kulturfront egyik fontos ütközőpontja, amely mellett vagy ellen állástfoglalni bizonyos mértékig a társadalmi harc jobb vagy baloldalán való állásfoglalást jelent.

Ha meg akarjuk keresni a pedagógia és pszichológia mai nagy népszerűségének az okát, utána kell nyomoznunk, hogy az emberek milyen szükségletét elégíti ki ez a két diszciplína, mert csak így, keletkezésének okait kikutatva, adhatjuk e mozgalom dialektikus ismertetését. A modern pedagógia és pszichológia valóban szükségletet elégítenek ki, hiszen az egész mozgalom egyik legjellemzőbb vonása, hogy ezek a kérdések nem mint a tudományos megismerés problémái keltették fel a nagyközönség érdeklődését, hanem azért foglalkoznak velük oly széles körben, mert az emberek a maguk egyéni konfliktusaik megoldásának a kulcsát vélik bennük megtalálni. A régi pszichológia a maga feladatát az ember szellemi működésének magyarázatában látta; ezzel a tisztán megismerésre törekedő tudománnyal szemben a modern pszichológiai mozgalom célja kétségkívül a gyógyítás. Ha tehát a modern pedagógia iránt oly nagy az érdeklődés, akkor ez kétségtelenül annak a jele, hogy az emberek pszichikai konfliktusa nem szorványos jellegű, hanem társadalmi méreteket öltött.

A dolog társadalmi karakterét elismerik maguk a pedagógusok is, akik a maguk mesterségét nem úgy tekintik, mint a pszichoterápia egyes alkalmi esetekben felhasználható eszközét, hanem azt állítják, hogy ma pszichikailag egészséges emberről csak ritkaság gyanánt beszélhetünk, mert szinte kivétel nélkül minden emberben lehet valami pszichikai konfliktust találni (a különbség legfeljebb fokozatbeli, hogy t. i. az egyiknél súlyosabb, a másiknál kevésbé súlyos és feltűnő a konfliktus hatása), tehát a modern pszichológia gyógyító eljárására, ill. a pedagógiára, mint preventív pszichoterápiára nem az egyes embernek van szüksége, hanem az egész társadalomnak. A modern pszichológia és pedagógia tényleg eljutott arra a felismerésre, hogy az egyes emberek pszichikai elcsuszamlásainak az oka a társadalom mai berendezésében van és ezért végső fokon a mai társadalom megváltoztatására törekszik.

Hogy jellemezhetjük tehát ezt a mozgalmat? Kétségtelen: a modern pedagógiai mozgalom a polgári társadalom ellentmondásaiból alakult ki és lényegileg egy dialektikusan kialakult tiltakozást fejez ki a mai társadalmi renddel szemben. A polgári társadalom nemcsak gazdasági téren került krízisbe, hanem ellentétbe jutott a maga morális és szellemi intézményeivel is és ezek ellen az intézmények ellen az új, korszerű életformákért és az egyén és a közösség viszonyának új megfogalmazásáért folyó ideológiai harcnak egyik fontos faktora a modern pedagógia. Eredetére és tendenciájára nézve párhuzamos ez a mozgalom a szocializmussal, azaz a maga speciális területén az osztályharc egy formáját képviseli.

Ezzel a felismeréssel megkaptuk annak is a kritériumát, hogy hogyan különböztethetjük meg a modern pedagógiát a hivatalos polgári pedagógiától. A modern pedagógia a mai társadalmi rend ellen irányuló mozgalom, hiszen annak az ellentmondásaiból született, meg pedig azzal a céllal, hogy megszüntesse ezeket az ellentmondásokat. A hivatalos polgári pedagógia viszont

kimondottan az osztályuralom egyik hatalmi eszköze, mely a maga feladatát épp a mai osztályviszonyok további konzerválásában látja, tehát míg amaz lényegében forradalmi, ez reakciós jelenség.

Ám annak ellenére, hogy a modern pedagógiai mozgalomban a mai társadalmi rendszer ellen irányuló osztályharc egyik formáját ismertük fel, ezt a mozgalmat mégis kritika alá akarjuk venni. E kritikát az teszi szükségessé, hogy a modern pedagógiai mozgalom, mint mondtuk, társadalmi jelenség, már pedig mint ilyen, nem konzekvensen végiggondolt, tiszta formája az osztályharcnak, hanem annak az osztálynak a szubjektív, ideológiai gátlásaival van tele, amely osztály elsősorban hordozója ennek a mozgalomnak.

A modern pedagógia és pszichológia az egyén konfliktusainak a tanulmányozásából indult ki és ezért főképp azoknak a mozgalma lett, akiket osztályhelyzetük közvetlen gazdasági vagy politikai állásfoglalásra nem tanított meg, de akiket életük mégis ellentétbe juttatott az osztálytársadalom által az emberekre diktált életformákkal. A modern pedagógia egész koncepciójában az a legnagyobb baj, hogy nem gondolkozik társadalmi viszonylatokban. Ez a jelenség pedig alapvetően polgári jellegű, hiszen épp a polgári ideológia jellemző sajátossága az, hogy az események társadalmi összefüggését, azoknak az osztályharc szempontjából való jelentőségét nem ismeri. Szükségesnek tartjuk tehát, hogy az egész pedagógiai mozgalmat kritika alá vegyük és megmutassuk azt a beállítást, amelyben a modern pedagógia valóban eredményesen osztályharcos, tehát szocialista mozgalmi eszközzé válik, ill. azokat a hibákat és gátlásokat, amelyek következtében ez az egész mozgalom csak egy utópisztikus, maga tehetetlen polgári mozgalom marad. Kritikánknak ilyen célkitűzéséből azonban nem következik az, hogy a pedagógiát mint eszközt alárendeljük az osztályharcnak. Épp ellenkezőleg: látni fogjuk, hogy a szocialista pedagógia tulajdonképpen nem egyéb, mint a gátlások nélkül megkezdett és ellentmondások nélkül fölépített pedagógiai gondolat, a modern pedagógiai mozgalmat pedig azért kell jórészt polgárinak bélyegeznünk, mert a polgári ideológia gátlásai akadályozzák meg azt, hogy a maga célját teljesen korszerűen, önellentmondásoktól mentesen és eredményesen valósítsa meg.

Tulajdonképpen a korszerű feladatok tökéletes felismeréséről, vagy pedig egy már adott, de mai feladataink megoldására többé már nem alkalmas formának a megtartásáról van itt szó csupán. Arról, hogy át merjük-e alakítani a pedagógus fogalmát teljesen, merünk-e teljesen új szerepkört adni neki, vagy pedig megelégszünk azzal, hogy a nevelés régi intézményeit próbáljuk meg új elvek szerint megreformálni?

A nevelés egész problematikáját az embernek a külvilággal ill. a társadalommal való viszonya adja. Az ember (épp úgy, mint minden egyéb dolog a világon) nem elszigetelt, önmagában létező valami, hanem csak egy része a világnak és létét a világgal való relációi határozzák meg. Minthogy az ember életében a rajta kívül eső dolgok legnagyobb részét a társadalom jelenti, ezért számunkra elsősorban az egyénnel a társadalommal való kapcsolatait a fontosnak tartjuk. Azt állítottuk föntebb, hogy a modern pedagógia az egyén és a társadalom viszonyának egy új, az osztálytársadalommal ellentétes fogalmazását adja: vizsgáljuk meg, mennyiben igaz feez az állításunk és hogyan nyilvánul meg ez a különbség a pedagógiában.

Az osztálytársadalom lényege tulajdonképpen egy önellentmondás: a szükségszerűen szocietásban élő ember attitűdje az osztálytársadalomban egy aszociális sőt antiszociális attitűd, hiszen az egyén érdeke itt nem azonos a közösség érdekével: az osztálytársadalom tulajdonképpeni alapelve a bellum omnium contra omnes. Egy ilyen társadalomban minden érdekközösségen alapuló szövetkezés, pl. egy család, egy klikk, egy nemzet stb. kooperációja csak felületben jelent szociális állásfoglalást, tulajdonképpen azonban az ember antiszociális szerepének a hatványozódásáról van szó csupán, hiszen ennek a szövetkezésnek a célja csak annyi, hogy a maguk érdekét fokozottabb erővel érvényesíthessék a többiek rovására. Ebben a társadalomban tehát, mely nem a kölcsönös segítségen, hanem egymás kizsákmányolásán alapul, szükségszerűen hiányzik a bizalom az emberek között; az ember relációi vagy elnyomottságot vagy elnyomást jelentenek, tehát az embert minden esetben egy folytonosan ellenséges attitűd elfoglalására kényszerítik.

A modern pedagógia az egyén konfliktusainak alapokat ebben a szociális ellentmondásban látja és ezért az új nevelés alaptétele a kollektivitás, azaz az emberi közösséget valóban szocietássá, kooperáción és nem kizsákmányoláson alapuló emberi közösséggé akarja tenni. Ideálja a szociális ember, aki tudja azt, hogy életében okvetlen szüksége van más emberek segítségére, aki tehát gátlások nélkül mer közeledni az emberek felé, viszont érzi azt is, hogy embertársainak ő is hasonló segítséggel tartozik. A kérdés tehát most az, hogy mennyiben fejezi ki a mai hivatalos polgári pedagógiai rendszer a polgári társadalom antiszociális princípiumát és mennyiben jelenti a kollektívizmus megvalósítását a nevelés terén a modern pedagógia.

A polgári nevelési rendszer két legfontosabb faktora a család és az iskola. A gyermek helyzete a családban teljesen alárendelt és függő helyzet, úgy gazdaságilag, mint jogilag alá van vetve a családfő akaratának; ezt az alárendeltséget a szülők szubjektív viselkedése a gyermekkel szemben enyhébb vagy durvább formában juttathatja ugyan érvényre, ám a gyermek objektív helyzete ezáltal mégsem változik meg a családban: a család nem az az intézmény, mely a gyermeket a maga emberi teljesértékűségének tudatára nevelné. Bármily szeretettel bánjanak is a szülők a gyermekükkel, kooperációról a szülők és a gyermek között mégsem lehet szó.

De nem csak a családban, hanem a mai iskolában is a teljes alárendeltség jellemzi a gyermek helyzetét. Az iskola abszolút auktoritativ módon intézkedik a gyermek felől és a kezdeményezés minden lehetőségét elveszi tőle. A gyermek nem szólhat bele az iskolai életbe, a tanmenet vezetését is teljesen az ő megkérdése nélkül intézik el, önmagának a fegyelmezése sem a gyermek dolga, hanem ott az iskolai rendtartás; az iskolai élet minden megnyilvánulásában diktatórikus jellegű. De nemcsak a gyermek iskolai életét, hanem az egész iskolai oktatást is ez az auktoritativ dogmatizmus jellemzi. Az iskola itt sem a gyermek önálló munkájából indul ki, célja nem az, hogy a gyermek spontán tudásszomját kielégítse, hanem maga szabja meg az elsajátítandó ismereteket és azokat egy önkényesen felállított gondolatmenetben közli a tanulókkal. A gyermek feladata tehát az, hogy mondjon le minden szellemi önállóságról, tegye félre azokat a kérdéseket, amelyek valóban az ő problémái, amelyeket a mindennapi élet alakított ki benne és engedelmesen szedje magába mindazt, aminek a megtanulását az iskola jónak látta előírni. Ez a módszer egyéb, az intellektust érintő hátrányain kívül, az ember szociális konfliktusát illetőleg annyiban fontos, hogy a valódi kooperáció elvét ezen a téren is kikapcsolja. A tanulók közös munkája számára a mai iskolában semmi tér sincs engedve, másrészt a tanár és tanuló viszonya épp az iskola auktoritativ szelleme következtében teljesen ellenséges. Minthogy az iskolába nem azért megy a tanuló, hogy ott ő adjon fel kérdéseket és hogy az iskola segítsen neki a saját problémái megoldásában, hanem azért, hogy ott egy idegen tudáshalmazt belekényszerítsenek, az iskola, ill. a tanár nem jelenti a gyermek számára egy kollektív közösség segítségét vagy egy felnőtt vezető támogatását, hanem a tanulók viszonya az órán bizonyos mértékig versenyszerű, a tanár szerepe pedig lényegileg a lecke feladása és kikérdezése. Mert még a tanár magyarázatja sem jelent tulajdonképpen segítséget a gyerek számára önmaga képzésében, mert a tanár magyarázata nem a gyermek kérdéseire adott felelet, hanem tulajdonképpen az óra alatt való kényszerítés arra, hogy a gyermek bizonyos tudáselemeket magábaszedjen.

Az iskola mai formájában tehát egyrészt egyáltalán nem. nevel kollektív szellemben, másrészt pedig az emberi tudattartalom progressziója elé állít gátakat azáltal, hogy nem. az önálló megismerés készségét igyekszik kifejleszteni a gyermekben, hanem egy adott világképet, egy már kész ideológiát akar kialakítani benne. Már pedig a valóság folyton változó, ennél fogva az embernek is folyton újra kell teremtenie a világról alkotott képét, tehát egy dogmatikusan kialakított és változtatások nélkül megőrzött világkép és a valóságos helyzet között mindig bizonyos távolság lesz, aminek kiküszöbölésére, a folyton változó dolgok közötti tájékozódásra csak olyan ember lesz képes, akiben az önálló megismerés készségét fejlesztették ki, de nem az, aki a mai iskolában készen fogalmazott ítéleteket kap minden dologról és azokat sohasem revidálja. Ám az uralkodó osztály érdeke épp az, hogy a valóság felismerését megakadályozza és az emberekkel egy kész rendszerben láttassa a világot, egy olyan rendszerben t.i., amelyben az uralkodóosztály léte logikus és etikus magyarázatot nyer.

Láttuk tehát, hogy a polgári pedagógia a gyermek kettős problémáját, a gyermeknek a felnőttekkel és saját társaival való viszonyát teljesen antiszociális szellemben oldotta meg. A gyermek úgy a családban, mint az iskolában alá van vetve a felnőttek akaratának; minthogy a gyermek az árútermelő társadalom számára gazdaságilag nem teljes értékű ember, a gyermeknek ezt a gazdasági „minderwertig” voltát a gyermek emberi értékelésébe is átviszik. A gyermek élete minden viszonylatában alá van vetve a felnőttek társadalmának: gyermeknek lenni. annyi, mint elnyomottnak lenni. Ami pedig a gyermekek egymásközti viszonyát illeti, ez a probléma a polgári nevelés rendszerében elő sem fordul! A család keretein belül nem fordul elő, mert egy család gyermekei még nem jelentenek kollektívumot, az iskola pedig szintén nem jelent kollektív életközösséget: a mai iskolában a kölcsönös segítség egyetlen formája. a . . . sugás !

A nevelésnek ez ellen a rendszere ellen hirdet harcot a modern pedagógia. Számára a gyermek teljes értékű ember, az emberi közösség mindenki mással egyformán megbecsült tagja, akinek az élete épp olyan fontos, igényei épp oly tiszteletreméltóak, mint más felnőtt emberé: a gyermeknek sohasem szabad érezni azt, hogy az ő gyengeségét kihasználják és neki a maga jogos igényeivel háttérbe kell vonulnia egy felnőttel szemben. Másrészt épp annak következtében, hogy a

gyermeket ugyanolyan embernek tekintjük, mint önmagunkat, tehát nem gyöngébbnek, nem kivételes személynek, a gyermektől is megköveteljük mások jogainak tiszteletben tartását, tehát a modern pedagógia alapelve valóban a kölcsönösség. Így tehát a gyermekek és a felnőttek világának a viszonya a modern pedagógia fogalmazásában nem ellenséges, hanem a társadalom úgy jelentkezik előttük, mint őket segítő és megbecsülő környezet, amely azonban mégsem kiszolgálja a gyermeknek, hanem elvárja tőle a maga dolgának az elvégzését, viszont erre lehetőséget is ad neki. Mert hogy a gyermek kényeztetése is a gyermek alábecsülését és kényeztetését jelenti, az kétségtelen, amennyiben a gyermekre, ahelyett hogy az a saját életét élné, a magunk cselekvését és akaratát erőszakoljuk rá.

A gyermek és a felnőtt viszonyának ezzel az átértékelésével a modern pedagógia elsősorban a gyermeknek a családban elfoglalt helyzetét akarta átalakítani. De a családi nevelés reformjánál sokkal fontosabb az iskolai nevelés reformja, mert ma az egész nevelés súlypontja áttolódott az iskolára. Míg régen az iskola inkább csak tanítóintézet akart lenni és a nevelés munkáját a szülői házra bízta rá, addig ma egyes iskolatípusok, pl. a Landeserziehungsheimek teljesen maguknak foglalják le a gyermeket.

A családban a legfontosabb probléma a gyermek és a felnőtt viszonya volt, az iskola tulajdonképeni problémája a gyermekek egymásközi viszonya. Míg a régi pedagógia a gyermekek közös munkája számára semmi tért sem nyújtott, addig a modern pedagógia az iskolát egy kooperatív szellemű intézménnyé alakítja át, melynek alapelve a kölcsönös segítség és az öntevékenység. A modern iskola, nem a tanárral állítja szembe a gyermeket, hanem önmagához hasonló társak kollektív közösségébe helyezi, tehát megadja neki a kölcsönös segítség következtében eredményesebb munka lehetőségét, másrészt könyvtárak, laboratóriumok és a tanárok személyében megadja az ismeretszerzés objektív lehetőségeit is.

A kollektivitás mellett a modern pedagógia másik fő alapelve az öntevékenység. Az öntevékenység elvének következtében a gyermekközösség élete a lehetőségig autonóm; a modern iskola lehetőleg csak pedagógiai milieu akar lenni, azaz pedagógizált kerete a gyermek életének, de a modern iskola nem akarja vezetni a gyermeket, csupán ki akarja szolgálni a gyermek ösztönös kutató tevékenységét. Ezért a modern iskola, szemben a régi dogmatikus iskolával, munkaiskola, azaz míg a régi iskolában a tanuló nem a saját tapasztalatait gyűjtötte össze és formálta egységes, tudatosított világképpé, hanem a könyv és a tanári magyarázat által dogmatikusan rákényszerített megállapításokat kellett igazság gyanánt elfogadnia, addig a modern iskola önálló ismeretszerzésre akarja ránevelni a gyermeket és az iskola tulajdonképeni feladata csak az, hogy a gyermek tapasztalási lehetőségeit minél jobban megnövelje. Objektív tényekkel, objektív feladatokkal állítja szembe a gyermeket, hogy a nevelő személyének szubjektív befolyását minél jobban kikapcsolja és hogy a gyermeknek a külvilággal szemben elfoglalt attitűdje természetes és logikus állásfoglalás legyen, ne pedig konzervatív gátlásokkal teli anakronisztikum. Minden nemzedéknek újra kell fogalmaznia a maga állásfoglalását és a mai nevelési rendszerben épp azért volt állandó jelenség „az új generáció problémája”, mert az új generációt nem arra nevelték, hogy tájékozódni tudjon a tények között, hanem egy előző nemzedék szemléletét kényszerítették rá, mikor tehát az új generáció szembe került az objektív tényekkel, mikor „kilépett az életbe”, a maga anakronisztikus szemlélete és a valóság között lévő eltérés szükségszerűen konfliktushoz vezetett.

Csak a függetlenség és az emberi teljesértékűség ilyen tökéletes kiépítése után lehet szó valóban kollektív szellemű kooperációról. A gyermekeket az iskolai együttélés megtanítja egymás személyének kölcsönös tiszteletére, felelősségérzetre a többiekkel szemben, szóval megtanítja egyrészt saját személyi igényeik korlátozására, de másrészt megkapják a közösség támogatását, társsaik szeretetét, stb.

Forrás: <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1931&honap=2>

Korunk 1931. március

A modern pedagógiai törekvések kritikája (II)

Balogh István

A modern pedagógiának azok a reformjai, melyekről első közleményünkben számoltunk be, a családi és iskolai nevelés kétségtelenül jelentős átalakítását hozták magukkal. Véleményünk szerint azonban mégsem jelentik a korszerű pedagógiai mozgalmat sem társadalmi viszonylatban, sem egyénileg, a gyermek szempontjából.

...A nevelés optimális keretei gyanánt továbbra is a családot és az iskolát tekinteni szerintünk helytelen dolog. Mondottuk, hogy a döntő különbség a modern pedagógia szocialista és nem szocialista irányzatai között nem principiumokban van, hiszen a modern pedagógia alapelveiben kollektív és úgy a gyermeknek a felnőttekkel, mint saját társaival szemben való viszonyát ebben a szellemben fogalmazta meg. A baj csak ott van, hogy a modern pedagógia látva azt, hogy a nevelés eddigi tényezői, a család, és az iskola, a gyermeknél egy szociális konfliktus: létrehozására voltak csak jók, csak a családot és az iskolát vette reform alá és ezzel a maga dolgát elintéztnek vélte. Ez pedig egyrészt szociológiai szempontból jelent rövidlátást, hogy a pedagógusok nem mérlegelték működésük társadalmi hatóságát, másrészt a gyermek szempontjából sem kielégítő pedagógiai környezet a család és az iskola, mert ezeken a régi nevelési formákon belül csak az individuális kapcsolatok kollektív szellemű kiépítéséről lehet szó, ám a gyermek osztályhelyzete nem jut kifejezésre.

A családi nevelés korszerűtlen voltáról talán fölösleges is. sokat beszélni. Ha vizsgálat alá vesszük az úgy tömegére, Imjait társadalmi jelentőségére nézve legfontosabb osztálynak, a proletariátusnak a családi életét, nyilvánvalóvá lesz előttünk, hogy a proletár családban a családi nevelés reformjáról, egyáltalán családi nevelésről beszélni nem lehet, mert a proletár szülőknek, akik legtöbbször mindketten benn dolgoznak az üzemben, sem idejük, sem erejük nem marad a nevelés munkájára. Másrészt míg a régi háziipar idején a család tárgyi szempontból is pedagógiai környezetnek számított, ahol a fiu apja műhelyében a legkülönbözőbb dolgokban ügyesíthette magát és lassan belenőhetett a maga öröklött mesterségébe is, a lány pedig megtanulhatta a házi munkák ezer csinját-binját, addig ma a család tárgyi szempontból sem tudja, foglalkoztatni többé a gyermeket.

De különben is, a nő emancipációja, a válások megkönnyítése folytán a régi idillikus kispolgári család már ma is letűnőben van, az pedig kétségtelen, hogy a jövőben még jobban át fog alakulni. Egy progresszív pedagógiai rendszert egy már kimuló, idejét mailt intézményre alapítani olyan ellentmondás, amit csak azzal magyarázhatunk meg, hogy a modern pedagógiai mozgalom sokak számára csak érzelmi reakció individuális megbántottságuk levezetésére, akik a mai élet megoldatlan konfliktusai elől egy irreális idillbe akarnak visszamenekülni. Ami (az iskolai reformokat illeti; itt sem szabad elfelednünk, hogy a közoktatás; egész rendszere az uralkodó osztály kezében van és viele szemben hiábavaló a modern pedagógusok (minden támadása; a modern pedagógia, minthogy lényegében túl megy az osztálytársadalom principiumain, a közoktatást sohasem fogja tudni meghódítani magának az osztálytársadalmon belül. A modern pedagógusok kísérleti iskolái továbbra is magániskolák fognak maradni, már pedig a magániskolák életlehetőségei nagyon szűkek és semmi esetre sem felelnek meg a tömegek gazdasági színvonalának. Az a pedagógus tehát, aki Landeserziehungsheimieket és modern magániskolákat propagál, működési területét a jobban szituált polgári középosztály keretei közé szűkíti le, mert anyagilag csak ezek bírják a neveltetésnek ezt a formáját. Az ilyen pedagógus tehát lényegileg föladata a modern pedagógia társadalomreformátori, osztályharcos tendenciáját, minthogy nem a lehető legnagyobb eredményt akarja" elérni működésével, hanem megmarad egy olyan területen, mély a maga korlátozottsága miatt a társadalmi harc szempontjából egész jelentéktelen.

De nem csak a nagy területen való megvalósíthatóság vagy meg nem valósíthatóság szempontjából helytelen a modern pedagógiai mozgalom ténylegesen „keresztülvitt reformja, hanem belső, elvi önellentmondások is következnek belőle. A családi és iskolai kapcsolatok csupán csak individuális, közvetlen viszonylatokat jelentenek, amelyeknél sokkal fontosabb az ember osztályhelyzetének a fölismerése. A modern pedagógia pedig megmaradt ezeknek a fölületi, személyes relációknak a vizsgálatánál és reformjánál, ám pedagógiai koncepciójában az ember osztályhelyzetét teljesen figyelmen kívül hagyta.

A családi nevelés reformja principiell is abszolút fölületi dolog, amennyiben a gyermek gazdasági, jogi stb. függését egyáltalán nem szünteti meg, csupán a szülők szubjektív viselkedését hangolja kedvezőbbre a gyermekkel szemben, ám minden ilyen kísérlet eredménye annyira esetleges és kis jelentőségű, hogy eredményei csakis kivételes jellegűek lesznek, már pedig a gyermek önállóságát, szabadságát intézményesen kell biztosítani. És pedig, minthogy a gyermek első sorban társadalmi érték, az új generáció intézményes védelmét csak a társadalom oldhatja meg.

A modern iskola problémája sokkal súlyosabb és bonyolultabb kérdés. Az iskola szerepe a nevelésben, mint mondtuk, ma sokkal fontosabb már, mint a családé; igaz ugyan, hogy a család, mint a gyermek életének részbeni milieuja a gyermek egyéniségének kialakulására kétségtelenül hatással van. Ám tulajdonképp az iskola az az intézmény, amely a gyermeket elő akarja készíteni az életre, meg akarja adni neki a szükséges ismereteket ahhoz, hogy az étellel szemben tudatosan és tervszerűen foglaljon állást. A nevelés tulajdonképpeni feladata az, hogy az embert bevezesse az életbe: vajjon tényleg alkalmas intézmény erre az iskola?

Mondtuk, az ember létét a világgal való kapcsolata határozzák meg, minthogy pedig e kapcsolatok legnagyobb része társadalmi jellegű, az ember legfontosabb problémájának megoldására, a társadalommal való viszonyának felismerésére mennyiben jelent segítséget az iskola?

A modern nevelésnek épp elvi okokból kifolyólag egyik alaptétele az objektív munkaoktatás, azaz a passzív, dogmatikus recepció helyett a tényekből, az ember saját tapasztalataiból, az életből való tanulás. Ha már most felvetjük a kérdést, hogy az ember legfontosabb problémájának, a társadalomban elfoglalt helyzetének felismerésére mennyiben nyújt objektív lehetőséget még a legprogresszívebb szellemű iskola is, akkor be kell látnunk, hogy épp ebben az alapvetően fontos kérdésben az iskola nem tud a munkaoktatás elvének megfelelő megoldást adni. Az iskola, ahelyett hogy az ember valóságos relációinak praegnans megtestülése lenne, elszigetel és kiemel a társadalmi valóságból. A gyermek iskolai élete irreális, mesterséges keretek között lefolyó élet, nem pedig organikus része és előkészítője a reális, produktív, társadalmi életnek. Az iskolában a külvilágot csak könyvek vagy a tanító szava képviseli, tehát a gyermeket nem objektív tényekkel állítják szembe, világképe nem a társadalmi valóságok közvetlen produktuma, hanem könyvekből leszűrt tanulság, azaz objektív munkaoktatás helyett épp legfontosabb problémájának, az étellel szemben elfoglalandó álláspontjának tekintetében megint csak autoritativ verbális nevelést kap. Így tehát a munkaoktatás az iskola keretein belül csak tanítási módszerre sekélyesül, de a nevelés lényegét nem formálja át. Az iskolai életből közvetlenül nem következnek semmi társadalmi kérdésben való állásfoglalás, a tanuló az iskolában sem a saját osztályhelyzetét, sem munkájának társadalmi szerepét nem tudja fölismerni. Az iskolai tanuló nincs beleágyazva a társadalmi történések közé, az iskolai életben előforduló kapcsolatok, egyéni élete az iskolán belül nem szerves része a társadalmi történéseknek.

Van ugyan egy iskolatípus, mely a gyermek nevelését valóban az életre, a valóságra akarja bízni és ez a Landeserziehungsheim. Noha a Landeserziehungsheimek élete valóban reális, valóságos élet és a nevelési rendszerük épp a realitások mindent kikorrigáló, kényszerítő hatására, a nem tekintély nyomására, de a saját tapasztalatból eredő cselekvésre van alapozva, mégis ez a látszólag objektív, anyagszerű nevelés társadalmi szempontból irreális és helytelen, mert a gyermek köré egy olyan életforma valóságait építi, mely ma már nem tipikus képviselője korunknak s így, anakronisztikus voltánál fogva semmiképp sem lehet jó előkészítő a korszerű életre.

A nevelés tulajdonképpeni feladata szerintünk az lenne, hogy megteremtse a gyermek számára annak a lehetőségét, hogy organikus, természetesen belenőhessen az életbe és ott tudatosan foglalhasson állást. Az iskola azonban, minthogy lezárást, azaz a valóságos életből való kiemelését jelent, épp a gyermek természetes, spontán fejlődését, az életbe való organikus belenövését akadályozza meg. Vizsgáljuk meg először tehát azokat a veszteségeket, melyek szükségképpeni következményei annak, hogy a gyermeket elzárjuk a reális étellel való kölcsönhatások elől. Ezek a veszteségek egyrészt a gyermek ideológiáját, világképét illetik. Minthogy az iskolában épp az iskolai élet mesterkéltége és egyhangúsága miatt szó sem lehet arról, hogy a nevelés és gyermek életének tudatosítását jelentse (mert milyen életet élnek a gyermekek az iskola elzáró falai között, amit tudatosíthatni lehetne?), ma a legtöbb iskola és általában az iskola szükségszerűen meg kell hogy szabja a gyermekek számára az elsajátítandó ismereteket. A modern pedagógia minden újítása aztán abban merül ki, hogy a megszabott ismereteket minél ügyesebben, észrevehetetlenebbül csempéssze be a gyermekbe, keltsen érdeklődést az illető ismeretanyag iránt, úgy, hogy úgy lássék, mintha a gyermek önmagától nyult volna az Után a téma után, amit a ravasz pedagógus étvágyingerlően csillogtat már régóta előtte. Ennek az eljárásnak a következtében aztán egyrészt hazugsággá válik a modern pedagógia minden vom Kinde aus és durch die Wirklichkeiten erziehen lassen jelszava, tehát a gyermek természetes fejlődése elé megint csak gátakat (legfeljebb kevésbé durva és nehezebben észrevehető gátakat) állítottunk, másrészt a gyermek az iskolából mégis csak előkészületlenül lép ki az életbe. Igaz, hogy visz magával egy csomó praktikus ismeretet, melyeket sokkal jobban fel tud használni, mert a modern iskola mégis csak organikusabban, egyéniségének megfelelőbb úton sajátította el vele azokat, ám

almi társadalmi, vagy helyesebben szocialista szempontból a legfontosabb volna, az életben való állásfoglalás tudatosítása, tudatosítása minden társadalmi relációknak és ennek következtében a cselekvés céltudatossága, azt ez a, nevelési rendszer megint csak nem adja meg a gyermeknek.

Hogy az egész modern pedagógiában a szocialista társadalom és világszemlélet szintetizáló, organikus volta, a szocializmusnak az a tendenciája, hogy az ember társadalmi szerepét tudatosá tegye, oly minimálisan jut kifejezésre, annak az oka az egész pedagógiai reformmozgalom már említett polgári determináltságában rejlik. A polgári ideológia csak az ember közvetlen, személyi kapcsolatait veszi vizsgálat alá és ezért elégszik meg a modern pedagógia azzal, hogy békét, kooperációt teremtsen az ember közvetlen környezete között: (a család kollektív Szelleme reformjának az ábrándja és az iskolának, mint közvetlen környezetnek kollektív szelleme reformja), másrészt megelégszik azzal, hogy a gyermeket csak a maga egyéni feladatainak az elvégzésére készítse elő, azaz kifejleszt benne olyan szellemi és fizikai képességeket, melyek segítségével meg tudja építeni a maga existenciáját. Ám az az ember, aki a maga életének a problémáját egy elhatárolt feladatnak látja, az mindig a bizonytalanba fog beleépíteni, mert ismeretlenek maradtak előtte a társadalmi események rugói, melyek pedig okvetlenül beleszólnak az életünkbe és amelyekkel mindenkinek számolni kellene. Az ilyen ember, csak tudni fog, de nem fog tudatosan élni! Eltekintve azoktól a konfliktusoktól, melyek egy ilyen a-szociologikus ideológiái beállítottságból az egyénre háramlanak (az ilyen ember mindig félni fog a számára kiszámíthatatlan és ezért végzetserű társadalmi krízisektől), az ilyen típusú ember forradalmi szempontból is teljesen értéktelen, mert egész életével az árútermelő társadalom anarchisztikus, tervszerűtlen principiumát testesíti meg, de a társadalom organizálására, az ember szükségképeni kooperációjának tervszerűvé tételére semmi tendencia sincs benne.

A mai modern iskolák nemcsak hogy szerkezetükben nem nyújtanak semmi objektív lehetőséget arra nézve, hogy a reális élet bejőjjön az iskola falai közé és a maga valóságának az erejével ismertesse meg a gyermekkel jövő társadalmi helyzetét, hanem az ismeretszerzés indirekt eszközeivel is olyan vázlatos, elmosódott képet ad a társadalmi strukturájáról és törvényeiről, hogy igazán semmi csodálni való sincs benne, ha a modern pedagógiai mozgalom eddig inkább csak romantikus utópistákat, semmint tudatos harcosokat nevelt annak a célnak a szolgálatára, amelyet, az ember teljes felszabadítását, végső célul maga elő tűzött.

De ha eltekintünk azoktól a veszteségektől, melyek a gyermek ideológiájának valóságosságát érik, a gyermek érzelmi attitűdje, etikai beállítottsága is egészen más lesz a világgal szemben aszerint, hogy megadtuk e neki a lehetőséget arra, hogy a maga szerepét a társadalom strukturájában felismerje, vagy nem. Az iskolában a tanuló számára az emberi szocietást, csak az őt körülvevő tanulók csoportja képezi, már pedig egy ilyen szűk társasággal szemben érzett felelősségnek a súlya sohasem: lehet az egész életre kiható nevelő eszköz. Másrészt ha a gyermek elé csak azt a problémát állítjuk, hogy a közvetlen környezetével való viszonyát oldja meg etikus alapon, ennek a kérdésnek az elintézése után könnyen el fog jutni ahhoz az általában szokásos polgári illúzióhoz, hogy az ember, ha a maga individuális kapcsolatait etikusan oldotta meg, nyugodt lelkiismerettel mehet el aludni. Osztályfelelősséget az ilyen ember nem fog érezni, nem fogja érezni azt, hogy ő anélkül, hogy valaki kezéből közvetlenül kivenné a kenyeret, a társadalomban elfoglalt helyzeténél fogva indirekt úton mégis csak emberek kizsákmányolójává vált és noha maga saját kezüleg nem ölt meg senkit, a proletariátus magas halálozási indexe mégis csak az ő bűne. Igen, az állapotok, amelyek ellen nem lázad fel, amelyeket elfogad és amelyeknek előidézésében a Baját szerepét nem ismeri! Már pedig szerintünk az a probléma is, amit a modern pszichológia, főképp az individuálszichológia úgy emleget, mint az embernek a munkájához való viszonya, szintén ezzel a, kollektív vagy individuális, etikai beállítottsággal van összefüggésben. A mai társadalomban ez a kérdés alig van megoldva. Nemcsak azért, mert a legtöbb ember foglalkozása abszolút gépies, nem az egyéniségének megfelelő, ráerőszakolt, hanem mert azok előtt az emberek előtt is, akik azt a foglalkozást űzhetik, amelyhez kedvük és tehetségük van, mesterségük egyáltalán nem tűnik föl missziónak, a társadalom számára valóban értékes munkának. A legtöbb ember csupán kiéli magát munkájában, lecsapolja fölösleges energiáit, de a foglalkozása nem jelentkezik előtte kategórikus imperativusként. Ez a polgári ideológia keretein belül érthető is, viszont az az ember, aki ismeri munkájának végső következményeit is, aki tehát öntudatosan nyúl bele a társadalmi történés folyamatába, az, minthogy munkája úgy jelentkezik előtte, mint a társadalom sorsára fontos működés, kétségtelenül teljes szívvel és lélekkel fog dolgozni. Ám egyéni munkánknak a társadalom szempontjából való kontrollálására, a tudatos történelemcsinálásra lehetőséget csak a szocialista ideológia ad.

Összefoglalva az eddig mondottakat, megállapítottuk azt, hogy a modern pedagógia, minthogy a nevelés régi intézményeivel való gyökeres szakításra nem tudta imagát elhatározni, egyrészt képtelen arra, hogy a mai osztályviszonyok között a felnövő fiatal generáció széles tömegeinek

legyen szellemi irányítója, hanem csupán kis csoportokkal kísérletező, de az osztályharc szempontjából jelentéktelen mozgalommá fajult el. Másrészt megállapítottuk, hogy az a mesterséges keretek között lefolyó, anorganikus nevelés, amit az iskola szükségképpen ad, mert mást nem adhat, egyrészt alkalmatlan arra, hogy az életben való tudatos állásfoglalás lehetőségét megadja, másrészt épp cselekedeteink társadalmi jelentőségének nemismerése következtében az ember állásfoglalása minden kollektív jószándék dacára mégsem fog a valóságban különbözni az árútermelő, társadalomban szokásos verseny-attitűdtől, tehát a modern nevelés itt is csődöt mondott, mert nem tudta elérni a maga eredeti; célját.

A modern pedagógiai mozgalom utopisztikus, polgári irányzatának csak főbb hibáira mutattunk rá eddig. Még sokáig folytathatnánk ezt a fölsorolást, ám számunkra fontosabb a kérdés, hogy szocialista szempontból mi a nevelés problémájának a megoldása. Kétségtelen, hogy a szocialista pedagógus egész más beállítottsággal közeledik ehhez a kérdéshez. Míg a modern pedagógia polgári irányzatának problémáit abban az egy kérdésben foglalhatjuk össze, hogy hogyan lehet egy ember nevelését minél tökéletesebben megoldani, a szocialista pedagógus úgy teszi fel a kérdést a maga számára: hogyan lehetek minél több ember szellemi fejlődésének organizátora? Szóval míg az egyik egyes embereket akar nevelni, addig a másik a tömegek ideológiájának és etikájának a tisztulását, tökéletesbülését akarja előmozdítani. Ezen belül aztán felverhetjük azt a kérdést is, hogy vajjon akkor, midőn nem egyes embereket emelünk ki a valóságból és építünk köréjük egy mesterséges pedagógiai rendszert, hanem az objektív szükségszerűségek felismerésének a gátlásait igyekszünk lerombolni a nagy tömegek számára, hogy akkor pedagógiai működésünk nem lesz-e egyszerűs mind sokkal eredményesebb, organikusabb és természetesebb is?

A szocialista pedagógus, minthogy tudatában van annak, hogy az emberek ideológiája és általában az étellel szemben elfoglalt állásfoglalása nem egy abszolút igazság egyre tökéletesebb felismerésének a következménye, hanem csupán a kor gazdasági és társadalmi strukturájának a függvénye, a maga elé tűzött pedagógiai ideált úgy tekinti, mint a kor adott problémáinak a megoldását és ezért midőn munkaterületét ki akarja választani, azt az osztályt fogja megkeresni, mely legpraegnansabb megtestesítője a kor adott problémáinak, tehát a proletáriátust. A proletáriátus ugyanis az az osztály, amely számára fezek a problémák (materiális szükségszerűséget jelentenek, viszont mindenütt másutt ideális jellegűek.

Megnyilvánul ez a gazdasági szükségszerűség rögtön abban, hogy míg a polgári család gyermekét csak ritkán és csak elvi indokolás alapján küldik ovodába vagy napközi otthonba, addig a proletár szülők számára gyermekeik közös, családon kívüli neveltetése első sorban szükséglet és csak aztán elv. A szocialista pedagógusnak tehát ezt a tényleg meglévő szükségletet kell kihasználnia és meg kell szerveznie a proletáriátust arra, hogy gyermekeiről intézményesen gondoskodjék. A gyermekbarát-, pionir- és ifjumszervezés-mozgalom természetesen adódó keretek egy modern pedagógus számára és ezek a kollektívumok nem jegy ember egyéni kezdeményezéséből keletkeztek, mint ahogy a magániskolák, hanem megvan a maguk kényszerítő gazdasági alapjuk a proletáriátus életviszonyaiban.

Amennyiben a szocialista pedagógus munkaterületét ide, az ifjumszervezés mozgalom különböző szervezeteibe teszi át, egyrészt kétségtelenül olyan eredményeket mutathat fel, amelyek társadalmi szempontból is jelentőségesebbek, másrészt a polgári társadalom egész nevelőapparátusától teljesen független szervezet jut a kezébe. Látjuk tehát, hogy ezen a területen a megvalósíthatás kérdése nem probléma: nagy tömegek objektív szükségleteinek a kielégítéséről van itt szó. Ami a modern pedagógia másik nagy problémáját illeti, az objektív munkaoktatás kérdését, a kísérleti iskolákkal szemben, melyek ezt a pedagógiai elvet csak fölületben tudják alkalmazni, de alapvetően, úgy hogy az ifjúság egész élete ezen az elven épüljön fel, képtelenek megvalósítani, az ifjumszervezés mozgalom épp az ifjúság reális életének az organizálását jelenti, a pedagógusnak, az „ifjúság vezetőjének” a feladata pedig épp az élet valóságainak a felismerése és a cselekvés tudatosíttatása. A mozgalmon belül tehát valóban objektív munkaoktatást lehet csinálni, nem úgy mint az iskolában.

Annak az embernek az ideológiája, akit a mozgalom nevelt ki, természetesen központi beállítottságú, szintetizált lesz. Mindennek a középpontjában az ember lesz, az emberi élet a maga politikai, gazdasági és kulturális kapcsolataiban, az ember kapcsolatai a társadalommal, a munkájával, a természettel, stb., tehát tudása úgy fejlődésében mint célszerűségében teljesen organikus és természetessé válik. Minden kutatás a praktikumból indul ki és a praktikumhoz tér vissza: tehát valóban mindig az élet tudatosításáról van szó. Természetes, hogy az ifjumszervezés mozgalom nem maradhat meg csupán politikai és gazdasági célkitűzések mellett, hanem ezek csak a materiális lehetőségért folyó harcot jelentik szántukra, materiális alapját egy életközösségnek. A mozgalom élő valami és a fiatalságban égő kulturális vágy valóban alkotó erő. Az ifjumszervezésnek

megvan a maga külön morálja, a szavalókórusok, munkásszínpadok, stb. egy olyan művészetért folyó küzdelmet jelentenek, amely realitás. és fegyver akar lenni, a szemináriumokban a nehéz nyolcórás munka után kemény csökönyösséggel küzdenek a megismerésért azok, akiknek durva kezében nehéz munka még a könyv... én, aki jól ismerem a hivatalos iskolák sivár taposómalmát, aki olvastam a modern iskolákról is, ahol nevetve, örömmel tanulnak a gyermekek, sem egyiknek sem a másiknak a légkörét nem tudm összehasonlítani azzal a küzdelemmel, amit az ifjumunkásság vív.

A szocialista pedagógia célkitűzése nem utopisztikus, hanem csupán egy valóság megvalósítása; ez a mi alaptételünk. Felszabadítani a tömegben meglévő latens kulturális és etikus erőket. Megépíteni az ifjuság életközösségét és küzdeni a tudatosított életért. A modern pedagógia tendenciája is az, hogy a. verbális, a gyermek számára teljes passzivitást jelentő iskolát átváltoztassa éle szerű, aktív munkaiskolává és ezért minél több cselekvésre igyekszik alkalmat adni a gyermeknek. A modern iskola nevelőeszközei a munka a kertben, különböző műhelyekben és laboratóriumokban, kirándulások a természetbe, kirándulások gyárakba, stb. aztán a gyermek kulturális és művészi nevelése: színdarabokat adnak elő, szavalnak, rajzolnak, modellálnak, stb. Ám mind ennek nincs meg a maga valóságossága: a gyermek végül is csak játszik, a munkája nem produkció, melynek gazdasági értéke is van, ha valamit előadnak, az végül is l'art pour l'art történik, mert nem azért beszélnek, hogy valakit meggyőzzenek, a (művészetük nem fegyver, nem eszköz, hanem csak játék, kiélés. Ezzel az irreális, csak valóságos, de mégis céltalan aktivitással szemben mennyire más, mennyire valóságos mindaz, amit az ifjumunkás mozgalom keretein belül csinálni lehetne. Ha a modern pedagógia valóban az ifjuság életét akarja megépíteni, akkor csakis a proletár ifjusági mozgalomban keresheti a maga munkaterületét, ott, ahol az ifjuság tényleg ki van vetve a családi életből és ahol az ifjuság problémája tényleg materiálisan probléma. A proletárgyermekről a család nem tud gondoskodni, ezt a kérdést tényleg csak a közösség, jelen esetben a proletárosztály oldhatja meg. A proletárifjuság mint külön társadalmi osztály létezik, benne van az életben: szervezzük meg a munkáját, munkája alapján a tanulását, élete, küzdelmei alapján a kulturáját és eljutottunk a valóban reális munkaiskolához.

Forrás: <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1931&honap=3&cikk=5442>